

Tvary *pipatio* (Paulus ex Festo), *pipare* (Lucilius) a ich derivačná báza /pīp-/

■ BARBORA MACHAJDÍKOVÁ
(Bratislava)

Verrius Flaccus, ktorý bol renomovaným gramatikom, vychovávateľom Augustových vnukov, známym tiež ako Varro augustovej doby, vytvoril objemné encyklopedické dielo *De verborum significatu*.¹ Práve pre tento rozsah bol Verriov lexikón ťažko použiteľný, a tak ho Sextus Pompeius Festus pravdepodobne v 2. st. n. l. skrátil a upravil. Nanešťastie je dnes Verriov spis úplne stratený. Festovu kompiláciu, iba čiastočne zachovanú v jedinom, navyše značne poškodenom rukopise *codex Farnesianus*, rovnako skompiloval a skrátil lombardský mních Paulus Diaconus pôsobiaci na dvore Karola Veľkého.² Toto dielo po dvoch redukciách obsahuje asi 3300 hesiel. Jazykový materiál zachovaný v diele *De verborum significatu*³ je prínosným z viacerých hľadísk. Na jednej strane poskytuje informácie o kultúre, náboženstve, politických inštitúciách či práve v Rímskej ríši. Na druhej strane ide o neoceniteľný súbor gramatických informácií a archaických slov v jeho dobe už dávno nepoužívaných a neznámych. Treba teda vyzdvihnúť nepopierateľný význam Festovho diela pre aktuálny výskum latinskej lexicografie a etymológie. Mnohé vzácne archaické latinské tvary poznáme iba vďaka nemu. Pri asi tridsiatich heslách Verrius uvádza, že nejde o latinské, ale sabelské či etruské slová. Najviac slov pripisuje oskičtine a sabínčine. Pri každom takomto tvrdení však treba overovať, či je nelatinský charakter akceptovateľný, a ak nie, zisťovať, prečo ho Verrius pripísal sabelskému dialektu alebo etruštine.

¹ Por. postrehy v GRANDAZZI 1991. V článku sa nachádza rozsiahla bibliografia. Text je citovaný podľa LINDSAYOVHO vydania z r. 1913.

² LHOMMÉ 2011.

³ MACHAJDÍKOVÁ 2012a.

Rodina slovesných tvarov *pīpīre*, *pīpāre* a *pīpiāre* v sebe zahŕňa viaceré otázky filologického, kultúrneho a jazykového charakteru. Po prezentácii základných literárnych dokladov tejto lexikálnej rodiny sa venujeme slovtvorbe tvaru *pīpātiō*, ktoré je utvorené na reduplikovanom onomatopoickom základe. Po analýze ďalších morfológických a derivačných aspektov tohto slova sa diskutuje o zdrojoch Verria Flacca a jeho motivácii pripísať *pīpātiō* jazyku Oskov.

1. Literárne doklady foriem na /pīpā-/

Lemma *pīpatio* sa objavuje u Paula Diacona v jeho epitomé Festovho dieľa (Paul. Fest. 235, 11): *Pīpatio clamor plorantis lingua Oscorum* „V jazyku Oskov je *pīpatio* nárek, ktorý vydáva plačúca osoba“. Definovanie slova *pīpatio* pomocou výrazu *clamor plorantis* sa objavuje aj v glose (CGL IV, xviii),⁴ kde sa cituje pasáž z Luciliových *Satír*:

Pīpatio est clamor plorantis acerua uoce. Lucilius „Petit, pipas? da. Libet“ [...]

„*Pīpatio* predstavuje výkriky osoby, ktorá narieka ostrým⁵ hlasom. Lucilius: ‚On sa pýta: ty plačeš, povedz?‘ ‚áno, to sa mi páči‘ [...].“

Latinské sloveso *pīpāre* „pišťať, pípať (o vtákoch)“ je teda doložené od Lucilia (*Saturae, frg. sat. inc.* 1249 MARX = H 117 CHARPIN). Treba upresniť, že *da libet* je konjektúrou pre *clalibet*, tvar, ktorý nemá žiaden zmysel. Editori Lucilia sa rozhodli pre korekciu prvého *petit* na *petis* a prekladajú celú glosu nasledovným spôsobom: „[...] Lucilius: ‚ty sa pýtaš: ty plačeš, povedz?‘ ‚áno, to sa mi páči‘ [...].“

Predpokladalo sa, že ide o pasáž z dialógu, avšak táto hypotéza sa nedá spresniť. GOETZ⁶ navrhol odlišnú konjektúru: *petit pipans qualubet* (pripúšťajúč krátke skandovanie *-i-* v *petit*), ale príliš fragmentárny kontext neumožňuje dospieť k jasnému prekladu („pýta sa plačúť všade“?).

Varro (*Men.* 3 CÈBE)⁷ používa sloveso *pīpāre* popri iných slovesách vyjadrujúcich hlas zvierat:

Mugit bouis, ouis balat, equi hinnunt, gallina pipat.

„Vól bučí, ovca mečí, kone erdzia, sliepka kotkodáka.“

⁴ Reprodukujeme tu text vydania GOETZA z r. 1889.

⁵ Adjektívum *acerua* je tu zápisom namiesto *acerba*.

⁶ GOETZ 1885, s. 327.

⁷ Vydavateľ CÈBE 1972, s. 1, 23.

Vymenovávanie zvukov zvierat bolo súčasťou školských cvičení, ako to dokumentuje pasáže zo *Života Getu*.⁸ V *Menippských satirách* od Varróna ako aj v *Getovom živote* od Aelia Spartiana diverzita slovíes ilustruje rozmanitosť a špecifickosť zvukov, ktoré vydávajú rôzne druhy zvierat. Navyše kumulatívne vymenovávanie nachádzajúce sa u Varróna je humoristický prvok dobre známy v gréckej a rímskej komédii.⁹

Možno konštatovať, že morfológická báza *pīpā-* sa objavuje vo viacerých formáciách. Okrem slovesa *pīpāre* a substantíva *pīpātiō*, treba spomenúť *pīpātus*. Nominálna odvodenina *pīpātus* (gen. *-ūs*) „pípanie vtáčaťa“ je doložená u Varróna (*ling.* 7, 103), ktorý použil toto slovo pri vysvetľovaní Plautovej pasáže z *Aulularie* (*aul.* 446):

In Aulularia: „*Pipulo te differam ante aedis*“, *id est conuicio, declinatum a pī<p>atu pullorum. Multa ab animalium uocibus tralata in homines [...]*.

„V *Aulularii* čítame: ‚pred tvojimi dverami ti spravím pekný hurhaj‘, čiže ‚krik‘, slovo odvodené z *pīpatus* ‚pípanie kuriatok‘. Zvuky zvierat sú pôvodom mnohých slov metaforicky použitých na človeka [...].“

Možno teda konštatovať, že báza /pīpā-/ sa spája s dvomi typmi použitia: krik plačúcej osoby a zvuk vydávaný niektorými zvieratami. Podľa CHARPINA¹⁰ sloveso *pīpāre* figurujúce v Luciliovom texte s významom „plakať“ bolo vypožičané z lexiky zvukov zvierat a aplikované na plač.

2. Literárne doklady pre *pīpīre*, *pīpīāre* a *pīpīlāre*

Báza *pīp-* sa objavuje aj bez koncového sufixálneho vokálu *-ā-*. V latinčine máme sloveso *pīpīre* „pišťať, pípať“ doložené u Columellu¹¹ (8, 5, 14):

⁸ *Život Getu* z *Historia Augusta* prináša informáciu o tom, že Geta sa pýtal gramatikov na slovesá označujúce zvuky zvierat: *agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minurriunt, ursi saeuunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elefanti barriunt, ranae coaxant, equi hinniunt, asini rudunt, tauri mugunt*. „Jahňatá mečia, prasatá krochajú, holuby hrkútajú, medvede bručia, levy ručia, leopardy chrčia, slony trúbia, žaby kfkajú, kone erdzia, somáre híkajú, býky bučia.“ K tejto pasáži cf. CHASTAGNOL 1994, s. 434-435.

⁹ DENZLER 1968, s. 81-82.

¹⁰ CHARPIN 1991, s. 291.

¹¹ V slovníku *Thesaurus linguae Latinae* je sloveso *pīpio*, *-ire* opatrené otáznikom, pričom sa upresňuje: *siquidem est agnoscendum*.

[...] *animaduertat an pulli rostellis oua pertuderint, et auscultet, si pipiant.*

„[...] mal by sa pozrieť, či kuriatka už prerazili škrupinu vajčeka zobáčikmi, a počúvať, či pípajú.“

Okrem *pīpire* a *pīpāre* existuje aj tretie sloveso *pīpiāre*, ale jeho význam a použitie sú dosť značne odlišné. Sloveso *pīpiāre* je doložené u Tertulliana (Tert. Val. 15, 4) s významom „liať s krikom“:

*Etiā caelestes imbres pipiauit Achamoth.*¹²

„Aj dážď padajúci z neba pochádza zo vzlykania Achamotha.“

Väčšina filológov pripúšťa, že toto sloveso sa má reštituovať v pasáži *De monogamia* (16, 5) od Tertulliana s významom „vrieskať“:

[...] *ubera fluitantia et uteros nausiantes et infantes pipiantes.*¹³

„[...] prsia naplnené mliekom, bruchá v bolesti a ufnukané deti.“

V skutočnosti tu ide o konjektúru. Rukopisy obsahujú tvar *pipantes* (bez *-i-*), ale tento slovesný tvar nie je zachytený editormi,¹⁴ ktorí sa domnievajú, že toto sloveso sa používalo iba pre zvuky zvierat. Treba túto reštitúciu prijímať s veľkou opatrnosťou.

Môžeme citovať ešte dve pasáže, kde je zostavenie textu problematické. Substantívum *pīpizō (-ōnis)* „mláďa žeriava“, ktoré niektorí filológovia akceptujú v Hieronymovom liste (Hier. Ep. 22, 28), zrejme neexistuje.

V Catullovej básni venovanej Lesbiiemu vrabcovi (3, 10) sa objavuje textový problém, ktorému sa nevenuje dostatočná pozornosť. Napriek často prijímanému názoru by mohol text obsahovať sloveso *pīpilāre* „kotkodákať, čvikať“ a nie *pīpiāre*. Obyčajne sa text uvádza nasledovne:

ad solam dominam usque pipiabat

„neustále čvirikal pre svoju jediná pani“.

Mnohí filológovia¹⁵ si zvolili tvar *pipiabat*, pričom aspoň OKSALA¹⁶ explicitne objasňuje svoje zmyšľanie majúce obhájiť čítanie *pipiabat*: „codd. Harl.

¹² Por. vydanie od FREDOUILLE 1980, s. 116-117. BLAISE (1954, s. 626) prekladá *pipiauit imbres* ako „verser en pleurant“.

¹³ Text ustanovený MATTEIM 1988, s. 205.

¹⁴ Mnohí filológovia zdôraznili tento bod: MATTEI 1988, s. 390-391; GRAMAGLIA 1988, s. 512.

¹⁵ BARDON 1970, s. 37; THOMSON 1978, s. 75.

et Brix. in margine (item Vossius) recte *pipiabat* dant, V autem *piplabat*, scilicet quoniam *i*-littera secunda in *l* mutata est (*pipilabat* ζη).“ Napriek zdaniu však takýto postup zostáva neistý a korekcia nie je nevyhnutná. Existenciu slovesa *pīpilāre* v Catullovej básni akceptuje ANDRÉ¹⁷ a GAFFIOTOV slovník.¹⁸ Toto sloveso by teda obsahovalo rovnaký typ sufixu ako *sībīlāre*¹⁹ „pískať“, *bombīlāre* „bzučať“ (včely) a *trītilāre*²⁰ „čvirikať“ (Varr. *ling.* 7, 104). Na druhej strane treba zavrhnúť nedávno navrhnutú korekciu²¹ z *pipiabat* na *titiabat*, vychádzajúcu z tvrdenia, že *titiāre*²² je výraz špecifický pre vrabca: *passerum est titiare*²³ (Suet. *fr.* 161) „hlas vrabcov je vyjadrený slovom *titiare*“. Táto korekcia nemá žiaden podklad v rukopisnej tradícii. Výber tvaru *pipiabat* (ak je správny) mohol zodpovedať Catullovmu štylistickému zámeru.²⁴

Treba si všimnúť, že substantívum *pīpulum* (alebo *-us*, gen. *-ī*) „písklavý hlas, pískanie, krik, detský nárek, nadávanie“ je doložené od Plauta (*aul.* 446): *Pipulo te differam ante aedis* „Urobím ti pred dverami poriadny hurhaj“. Ide o označenie pre divokú hudbu, ktorou so súhlasom decemvirův bolo možné, ako súčasť trestu, zahrať v noci pri dverách podvodníkov. Tradícia označovať páchatela hlasitou hudbou a pokrikmi pokračovala z antiky až do stredoveku a ujala sa v mnohých krajinách ako v Anglicku (*rough music*) či Nemecku (*Katzenmusik*).

Napokon sa v latinčine k báze /pīp-/ viaže substantívum *pīpiō*²⁵ (*-ōnis*) „holúbä“ doložené u Plinia Valeriana (Pl.-Val. 3, 13). V detailnej štúdiu venovanej tomuto slovu BARBIER (1925) porovnáva formáciu tohto slova s tva-

¹⁶ OKSALA 1965, s. 13.

¹⁷ ANDRÉ 1978, s. 32.

¹⁸ GAFFIOT 1934, s. 1183; GAFFIOT & FLOBERT 2000, s. 1198.

¹⁹ K tomuto slovesu a jeho rodine cf. MACHAJDÍKOVÁ 2012b, s. 10-15.

²⁰ MIGNOT 1969, s. 316; ERNOUT & MEILLET 1985, s. 509.

²¹ TRAPPES-LOMAX 2007, s. 39-40.

²² Kvantitu prvého *-i-* v *titiāre* nemožno stanoviť s absolútnou istotou. Podľa BIRTA (1904, s. 431) je *-i-* krátke, ak sa opierame o *Anthol.* 762, 30. Avšak podľa TRAPPES-LOMAXA (2007, s. 39-40) musel mať tvorca *Anthologie* aspoň približnú vedomosť o vokalickej kvantitách. Podľa ANDRÉHO (1978, s. 33) v otázke kvantity prevláda v tejto rodine neistota.

²³ ANDRÉ 1978, s. 33.

²⁴ Cf. BIRT 1904, s. 431, ktorý diskutuje o tejto možnosti.

²⁵ ANDRÉ 1978, s. 32; GAIDE 1988, s. 173.

rom *bibiō*²⁶ „druh mušky“. Pokračovaním tohto slova v románskych jazykoch je modifikovaný tvar **pibio*.²⁷ Zdrobnenina *pīpiunculus* tohto slova sa nachádza v glose, kde sa zrejme označuje mláďa krahulca.²⁸

3. Onomatopoický základ a reduplikácia

Nie vždy je jednoduché určiť onomatopoický charakter slova, aj keď sa môže na prvý pohľad zdať, že ide o citoslovce. Mnohé zdanlivé onomatopoické jednotky sú však iba produktom fonetického vývoja a naopak v niektorých synchronných formách už nevidíme pôvodné citoslovce. Akceptuje sa, že citoslovčia sú motivované a nearbitrárne, ale identické zvuky získavajú rozdielne jazykové podoby vzhľadom k fonologickej štruktúre konkrétneho jazyka. Ak nachádzame v rôznych jazykoch rovnakú reduplikovanú konsonantickú alebo slabičnú bázu na vyjadrenie toho istého pojmu, môžeme ju považovať za onomatopoickú.

Možno pripustiť, že slová zo študovanej rodiny obsahujú onomatopoickú bázu. Podľa tvrdenia ANDRÉHO²⁹ ide o impresívnu formáciu. Tvary na *pip(p)*-sa hojne vyskytujú v indoeurópskych jazykoch bez alebo s geminátou.³⁰ Ide o onomatopoické tvorenie imitujúce hlas malých vtákov. SKODA (1982, s. 84-85) zaraďuje túto skupinu pod bázy na P-P-: PI-PI- (CV-CV-)³¹ a PI-P- (CV-C-). Sem patrí grécke sloveso $\pi\upsilon\pi(\pi)\acute{\iota}\zeta\omega$ so sufixom $-(\acute{\iota})\zeta\omega$, ktoré evokuje ostré zvuky vydávané vtáčatmi „pípať, pišťať“. Prerušená reduplikácia PI-P-sa s geminátou objavuje v slove pre vtáča $\pi\acute{\iota}\pi(\pi)\omicron\varsigma$. Môžeme to porovnať so skr. *pippakā*- f., *pippikā*- f. (druh vtáka), nemeckým *piepen*,³² staropruským

²⁶ Afranius, *com.* 405-406. Treba však zdôrazniť, že sa v rukopisoch váha medzi *bibiones* a *bibones*.

²⁷ Treba pripomenúť, že vývoj sekvencií /py/ a /by/ vo francúzštine je odlišný. Na jednej strane sa /py/ stáva /š/, písané ako <ch>: **sápya(m)* > *sache* (konjunktív od *savoir* „vedieť“); **appropyáre* > starofrancúzske *aprochier*, novofrancúzske *ap-procher* „priblížiť“. Na druhej strane sa /by/ mení na /ž/, písané ako <g(e)>: **sábyu(m)* > *sage* „múdry“. Por. ZINK 1986, s. 101-102.

²⁸ DOLBEAU 2007, s. 268-269.

²⁹ ANDRÉ 1978, s. 14.

³⁰ Ako uvádza ANDRÉ (1978, s. 98), koexistencia tvarov s jednoduchou spoluhláskou a geminátou môže podliehať náhode, ale pravdepodobne je dosť presne reflektovaná v grafickom zachytávaní, cf. *pīpīre*, *pīpāre*, *pīpiāre* oproti $\pi\pi\pi\acute{\iota}\zeta\omega$ a prerománskemu **pippāre*.

³¹ C = konsonant; V = vokál.

³² Posun konsonantov tu bol zablokovaný, pretože ide o impresívnu formáciu.

pippalins „vták“, českým *pípat*, slovenským (dialekt.) *pipka* „sliepka“ a vzdialenejšie aj s albánskym *bibë*³³ „kuriatko, malý vodný vták“. Možno tu uviesť aj latinské *pīpitāre* „kričať“ hovoriac o hlase myši³⁴ (Suet. *fr.* 161), pričom rukopisy ponúkajú tiež tvar s geminátou *pīppitāre*. S aspiráciou nadobúda PI-P- formu PI-P^h- v dvoch menách vtákov, ktorých identifikácia je neistá: *πῖφαλλίς*, definované u Hesychia (2397) ako *πίφιγξ* „druh vodného vtáka“. Formálna podobnosť medzi týmito rozličnými lexémami z rozličných jazykov sa dá vysvetliť pomocou viacerých typov faktorov. Okrem zdedených javov alebo areálneho rozšírenia treba vziať do úvahy fenomén imitatívnej harmónie. Časť lexém v jazyku je motivovaná „fonetickým symbolizmom“. Počas tohto procesu sú sluchové vnemy napodobňované pomocou jazykových prostriedkov, ktoré má k dispozícii fonologický systém.³⁵ Najzreteľnejšími príkladmi sú pomenovania zvukov zvierat, ktoré reprodukovujú charakteristický hlas daného zvierata. Potom aj hlásky, ak aj nemajú význam, môžu byť sugestívne a expresívne a byť nositeľmi istého symbolizmu. V tvare *pīpātīō* sa v dvoch slabikách opakuje neznelá labiála /p/ a alternuje zatvorený vokál so zafarbením [i] s otvoreným /ā/, pri ostatných slovesných tvaroch ako *pīpīre*, *pīpīāre* a *pīpitāre* je reduplikácia úplná s vokálom timbru [i], čiže CV-CV-: PI-PI-³⁶

Reduplikáciou nazývame opakovanie, často kopírovanie jedného alebo viacerých elementov (slabík) slova alebo celého slova. Repetíciou nazývame opakovanie celého slova. Ide o univerzálne procesy. Reduplikáciu treba samozrejme odlišovať od iných reduplikačných druhov ako sú ozvenové reduplikácie, iterácie, reiterácie či zdvojovania. Opakovanie tvarov môže slúžiť na označenie distribúcie, plurality, zvyčajnej činnosti, zväčšenia, intenzifikácie či nepretržitosti. V našom prípade ide o opakované vydávanie toho istého vysokého zvuku malým vtákom. Reduplikáciou vznikajú nové slová. Dve spoluhlásky alebo dve identické slabiky môžu napríklad vytvoriť podstatné meno: por. baskické *txitxa* „kuriatko“.³⁷ V jazykoch je reduplikácia veľmi

³³ DEMIRAJ 1997, s. 99.

³⁴ [...] *murium mīntrire uel pīpitare* [...] „Zvuk krýs sa vyjadruje pomocou *mīntrire* alebo *pīpitare*“. Cf. DEL BARRIO VEGA 2007, s. 107.

³⁵ Cf. poznámky KLINGENSCMITTA 2005, s. 100. K všeobecnejšiemu prístupu cf. MARCHAND 1958 a BIVILLE 1996.

³⁶ K otázke možnej ikonickej hodnoty samohlásky timbru [i] v tejto skupine slov cf. KILANI-SCHOCH & DRESSLER 2005, s. 42.

³⁷ COYOS 2000.

častá pri pomenovávaní zvukov zvierat ako aj zvierat samotných.³⁸ Samozrejme nejde o dokonalú imitáciu zvieracieho zvuku, ale iba o ikonickú verbálnu reprodukciu. Z fonologického hľadiska sa reduplikácia opisuje ako opakovanie segmentov (sekvencií spoluhlások/samohlások) alebo prozodických jednotiek (slabík alebo mór). Reduplikácia sa tiež definuje morfológicky ako opakovanie jazykových konštituentov (morfológických báz; slov, kmeňov, koreňov). Je teda na rozhraní medzi fonológiou a morfológiou.

TISCHLER (1976, s. 7) tiež uvádza, že reduplikácia s istou mierou subjektivity vyjadruje opakujúce sa deje. Pomenovania mnohých zvierat podľa ich hlasu sú vytvorené pomocou onomatopoickej reduplikácie, ktorá má reprodukovať príslušné zvukové vnemy: napr. gr. ἔπιψ (cf. lat. *upupa*) „dudok“, *ulula*³⁹ „sova“, *turtur* „hrdlička“, *cucullus* „kukučka“, lotyš. *paipala* „prepelica“, skr. *kukkubha-* „bažant“, litov. *teterva* „tetrov“, skr. *tittiri-* „jarabica“.

4. Morfológia a derivácia

Sloveso *pīpīre* „pišťať, pípať“ patrí do skupiny sloviess, ktoré sa končia na -V(:)Tīre (T reprezentuje okluzívu, V vokál): *cuc(c)ubīre* „húkať“ (sova), *glōcīre* „kotkodákať“ (sliedka), *mūgīre* „bučať“, *rugīre* „ručať“ (lev), „híkať“ (somár), *uāgīre* „vrieskať“, *balbūtīre* „kokať, čvirikať“, (*ef*)*fūtīre* „nerozvážne rozprávať, baviť sa“, *fringuttīre* „spievať“ (pinka), „kotkodákať, bľabotať“.⁴⁰ Detailné zoznamy „impresívnych“ sloviess boli zostavené GRAUOM (1939) a THURNEYSENOM⁴¹ s ekvivalentmi v iných jazykoch. K otázke imitatívnych harmónií odkazujeme na štúdiu od MARCHANDA (1958).

Koncovka *-tiō* v slove *pīpītiō* si vyžaduje komentár. Príslušná sabelská koncovka sa odlišuje od latinskej. V triede abstrákt ženského rodu na **-yōn-* v sabelských jazykoch sa na rozdiel od latinčiny tento sufix (vo všetkých tvaroch paradigmy okrem nom. sg.) nenachádza v podobe *-yōn-*, ale v oslabenej podobe **-īn-*. V nominatívne sg. v oskičtine sa vyskytuje ako *-iuf* (reflex z **-yōn-s*),⁴² prípadne ako *-if*, ktoré nachádzame v *statif*⁴³ (vzišlé z **-ēnt-s*).

³⁸ Por. KILANI-SCHOCH & DRESSLER 2005, s. 43-44, práve v súvislosti sloviess označujúcich zvuky vtákov.

³⁹ Cf. lat. sloveso *ululāre* a fr. *hurler*. K detailom tohto vývoja por. BLOCH & VON WARTBURG 1932, s. 327.

⁴⁰ MARTZLOFF 2006, s. 693.

⁴¹ THURNEYSEN 1879, s. 18-21. Táto štúdia vyšla znovu v THURNEYSEN 1991.

⁴² Cf. najnovšie MARTZLOFF 2013, s. 146.

⁴³ RIX 1986, s. 594-595.

Príklady:⁴⁴ *úttiuuf* < *oit-yōn-s „usus“; *tríbarakkiuf* (Cm 1 B 11, 16) < *trēb-ark-yōns „budova“; *tanginúd* (Cm 1 A 8, 16; B 9-10, Sa 2, 8, 9) „sententia“; *fruktatiuf* (Cm 1 A 21) „*fruitatio“; *medicatinom* (Lu 1, 16) „iudicationem“. Mohli by sme predpokladať, že Festus nahradil oskický sufix latinským s vedomým úmyslom, prípadne na didaktické účely. Jeho cieľom ale nebolo poskytovať autentické oskické tvary a takáto substitúcia je do veľkej miery nepravdepodobná rovnako ako predpoklad, že poznal klasické oskické koncovky nominatívu.

Treba zdôrazniť, že diverzita sémantických použití v troch latinských slovesách *pīpire*, *pīpāre* a *pīpiāre* nie je ničím prekvapivým.⁴⁵ Ako paralelu možno citovať napríklad rôzne významy,⁴⁶ ktoré nadobúdajú vo francúzštine dialektálne tvary *waignier* „mňaukať“ (oblasť mesta Lille), *woigner* „fňukať, nariekať“ (v pikardčine) a *wigni* „jačať, bľačať“ (vo wallónčine). Ide teda o banálny sémantický posun.

5. Medzi filológiou a sémantikou: BLUMENTHALOVA KONJEKTÚRA

Vo viacerých jazykoch je báza *pip(p)*- nositeľom významu pípania, zatiaľ čo *clāmor* „nárek“ vyjadruje niečo iné. To viedlo BLUMENTHALA⁴⁷ k domnienke, že <*pipatio*> (na základe porovnania s faliským *pipafo*) je vlastne *pōtātīō*. Ďalej navrhuje korektúru *potantis* namiesto *plorantis*. Avšak k takémuto záveru prišiel BLUMENTHAL jedine na základe grafickej podobnosti latinského a faliského tvaru. Vo falištine graféma <*p*> slúžila v mnohých prípadoch na prepis sonóry (napr. *pipafo*, *cupat*, *uipia*, *poplia*). Podľa BLUMENTHALA muselo kedysi existovať sloveso písané ako **pīpāre*. Toto **pīpō* „piť“ (ak skutočne existovalo) mohlo teda byť mylne zamieňané s *pīpō* „pípať“. BLUMENTHAL sa ale nezmieňuje o etymológii predpokladaného slovesa s významom „piť“. Kládie dôraz na tvar *bibitīō* v ľudovej latinčine. Ak by sme vytvorili ekvivalent k slovesu *bibere*⁴⁸ patriaci do prvej konjugácie ***bibāre* a potom z neho slovesné podstatné meno, získali by sme tvar **bibātīō*.

⁴⁴ Texty sa citujú so skratkami, aké majú v RIXOVOM vydaní z r. 2002.

⁴⁵ K sémantickej problematike cf. HERAEUS 1904, s. 171 = HERAEUS 1937, s. 179.

⁴⁶ K tejto rodine slov por. BARBIER 1925, s. 325; GAMILLSCHEG 1970, s. 359.

⁴⁷ BLUMENTHAL 1937, s. 33-34.

⁴⁸ Prézent **pi-ph₃-e-*, so sonorizáciou **p* pred **h₃* už v protojazyku v **pib(h₃)e-*: *bibere* v latinčine je výsledok asimilácie **pib-* > *bib-*. V sikulčine je ešte *pibe* (tvar imperatívu). Por. pioniersku prácu: LEJEUNE 1991 a spresnenie MARTZLOFFA 2011, s. 108.

Objavujú sa tu tri námietky. Vzhľadom k jeho konjektúre sa môžeme pýtať: uvažoval BLUMENTHAL o strate znelosti v latinčine? Ďalej LEUMANN⁴⁹ poznamenáva, že keby sme vychádzali z významu *pōtatiō*, očakával by sa genitív plurálu pozmeneného participia: *clamor potantium*. A napokon treba povedať, že analýza tvaru *pipafo* ako reprezentanta tvaru /bibā/ je veľmi neistá kvôli mnohým grafickým nejasnostiam týkajúcim sa písania tohto slovesa.

Prvá otázka, ktorú je potrebné objasniť, je to, či faliská sekvencia <pip> z <pipafo> reprezentuje /pip/, /pib/ alebo /bib/. Táto otázka implikuje všeobecnejší problém grafickej transkripcie fonémy /b/ vo falištine. Treba pripomenúť, že /b/ vo falištine muselo byť obzvlášť zriedkavou fonémou, keďže na jednej strane sa indoeurópska fonéma */g^w/ vo falištine nevyvinula na /b/ (na rozdiel od sabelských jazykov) a na druhej strane sa */b^h/ nevyvinulo na /b/ (na rozdiel od latinčiny v pozícii uprostred slova). Fonéma /b/ bola niekedy zaznamenávaná pomocou <p>, ako v prípade *cupat* „leží“. Písmeno sa teda zrejme vyskytovalo iba v malom počte faliských slov. Nachádzame však doložené na konci nápisu Ve 243 podľa PROSDOCIMIHO čítania.⁵⁰ Toto sa žiaľ objavuje v nejasnom kontexte. Nie je možné s istotou povedať, či aj zapisovatelia nápisov, na ktorých figuruje <pipafo> a <pafo>, disponovali písmenom vo svojej grafickej zásobe, alebo či tu <p> mohlo slúžiť na zachytenie zároveň /p/ ako aj zriedkavého /b/. V slovese *pipafo* označuje <f> zrejme znelú hlásku. Okrem toho neexistuje žiaden spôsob ako s určitosťou determinovať, či <a> z tvaru *pipafo* predstavuje krátku, alebo dlhú samohlásku. Synchronná deskripcia fonologickej hodnoty sekvencie písanej ako <pipafo> je teda obzvlášť delikátna na presné stanovenie. Okrem toho existuje varianta *pafo* z *pipafo* bez reduplikácie, aj keď sa filológovia obyčajne prikláňajú k názoru, že ide o omyl namiesto *pipafo*. Hoci by však išlo o chybu na úrovni textu, nie je možné vylúčiť, že na úrovni jazyka *pipafo* a *pafo* naraz existovali. Tvar *pipafo* teda vo falištine nepredpokladá nevyhnutne prítomnosť *biba-, vytvorený sekundárne k *bibe-; *pipafo* by mohlo byť vytvorené na aoristovej báze *pō-, ako je to v prípade *dabō* a aoristu *dō-. V tomto prípade by <pipafo> mohlo označovať aj /pipāβō/ (s neznelým /p/), ako to navrhli SELDESLACHTS a MARTZLOFF.⁵¹ Niektorí postulujú imperatív ao-

⁴⁹ LEUMANN 1940, s. 19.

⁵⁰ Cf. PROSDOCIMI 1990; tiež RENZETTI-MARRA 1989. Čítanie akceptuje MARTZLOFF 2011, s. 115. K otázke a problematike faliskej epigrafiky pozri BAGNASCO GIANNI & ROCCA 1995; ROCCA 2005; URBANOVÁ 2006.

⁵¹ SELDESLACHTS 2002; MARTZLOFF 2010, s. 37.

ristu /pōl/ (ako *cedo* < **kedō*) na nápisie Poggio Sommavilla:⁵² *poheh* namiesto *poh* /pōl/ (< **pō* < **peh*,³ cf. grécke πῶ u Alkaia a v epigrafike) + *eh* /ēl/ (< **h₁ed* alebo **h₁ēd*) „bibe, es“ (*poh* v súlade s pravopisnými princípmi juhopicénčiny, cf. datív sg. *puqloh*). Čítanie *poieí* a jeho interpretácia u RIXA (1996) sú zaiste dôvtipné, ale v skutočnosti značne problematické. Ako poznamenávajú ROCCA, MAGGIANI a MARTZLOFF,⁵³ prázdny štvorček sa má čítať ako <*h*>, nie ako <*i*>.⁵⁴ Podľa vzoru vzťahu medzi **dō* (cf. latinské *cedo* „daj“) a futúr **dāfō* alebo **didāfō*, sa vo falištine mohli vytvoriť futúra *pāfō* a *pipāfō* v dobe, keď aoristový kmeň *dō* ešte existoval.⁵⁵

6. Zdroje Verria Flacca a otázka pripísania lemy oskičtine

Lucilius rád parodoval vidiecku latinčinu alebo jazyk s nárečovým charakterom. Na jednom mieste svojho diela sa vysmieva zo slovesa ‘*pipas*: <*quare me insidiis*> *petis, pipas? da*’. ‘*Libet*’ <*inquit*>. Sloveso *pīpāre* má teda rustikálny pôvod (cf. Varro, *Men.* 3, *gallina pipat*). V Luciliovom fragmente má toto sloveso význam „vzlykať, horekovať upišaným hlasom“. V *CGL* IV, xviii je slovo *pīpātīō* citované ako *pipatio est clamor plorantis acerua* (= *acerba*) *uoce*. Zdá sa teda, že Festus čerpal z Luciliovho diela.

Podľa PETERSMANNA (1999, s. 309) chcel Lucilius radšej vytvoriť nerímsku atmosféru ako reštituovať daný dialekt. Snažil sa individualizovať osoby z nižšej spoločenskej vrstvy pomocou rovnakých jazykových metód ako neskôr Petronius.⁵⁶

Treba pripomenúť, že Lucilius pochádzal zo Suessy Aurunky, malého prosperujúceho mesta na severe kampánskej planiny.⁵⁷ Navyše nebol iba básnikom, ale aj veľkým pánom: patril k jazdeckému stavu a vlastnil veľké majetky. Lucilius mal v držbe mnohé pozemky na Sicílii, Sardínii a v Kampánii. Zrejme pri prechádzaní po svojich pozemkoch mal príležitosť stretnúť sa s gréckymi, sardínskymi alebo oskickými výrazmi používanými každodenne

⁵² RIX 2002, s. 62 (Um 2); VETTER 1953 (Ve 362); URBANOVÁ – BLAŽEK 2008, s. 155-156.

⁵³ ROCCA 1997, s. 197; MAGGIANI 1999, s. 66; MARTZLOFF 2010.

⁵⁴ K detailnej kritickej diskusii ďalších aspektov Rixovej analýzy cf. MARTZLOFF 2010, s. 36.

⁵⁵ LEJEUNE 1991; SELDESLACHTS 2002; MARTZLOFF 2010. K inému stanovisku por. MERCADO 2012, s. 271.

⁵⁶ K technike a dielu Lucilia por. poznámky od autorov: HEURGON 1959, s. 10-32, a GRIMAL 1975, s. 342-343.

⁵⁷ HEURGON 1966, s. 431.

na týchto majetkoch. Spomeňme *sollo*⁵⁸ „celý“ (1318 M) ako príklad na oskické slovo a *musimo*⁵⁹ „muflón“ (256 M) na sardínske. Lucilius do svojich diel zakomponoval aj viac-menej latinizované tvary, ktoré sa dostali do *sermo plebeius* z iných regiónov, napr. keltské slovo *bulga*⁶⁰ „mešec“ (244-246 M), sýrske *mamphula* „sýrsky chlieb“ (1251 M), etruské *mantisa*⁶¹ „závažie“ (1208 M) a možno umbriské *gumia*⁶² „žrút“ (1066 M).

Všetky tieto slová sa nachádzajú aj u Festa s rozdielom, že on neuvádza slovo *gumia* ako umbríske, ale ako latinské. V prípade glosy *pīpātiō* treba upozorniť na to, že Festus explicitne nespomína Lucilia, hoci keď ho cituje na iných miestach, vždy uvádza aj jeho meno.

Slovo *pīpātiō* je teda deverbatívne abstraktum vytvorené na reduplikovanej onomatopoeickej báze. Mnohé reduplikované tvary objavujúce sa v komunikácii majú iba krátke trvanie. Majú tendenciu byť súčasťou slovných hračiek a nevstupujú do uznanej slovnej zásoby. Takto sa aj Lucilius mohol stretnúť s reduplikovanou formáciou, ktorú používali na konkrétnom území v obmedzenej miere a použiť ju s istým literárnym účelom vo svojom diele. Keďže Lucilius, narodený v Kampánii, pochádzal z pôvodne oskofónneho územia,⁶³ Verrius zrejme prišiel k záveru, že toto slovo pochádza z oskičtiny. Nie je vylúčené, že slovo vytvorené na základe *pīp-* v oskičtine skutočne existovalo. V našom prípade však ide o subštandardné latinské slovo interpretované Festom ako dialektálne.

Záver

Rodina tvarov *pīpīre*, *pīpāre* a *pīpiāre* predstavuje z filologického, lexikografického a jazykovedného hľadiska komplexný problém. Táto rodina v latinčine je stará vzhľadom na to, že figuruje už u Plauta, Lucilia a Varróna. Kmeň bol vytvorený na báze reduplikovaného citoslovca. Verriovo pripísanie slova *pīpātiō* oskičtine by mohlo byť iba výsledkom omylu a vychádzať z toho, že Lucilius, rodák zo severnej Kampánie, rád používal dialektálne slová. V prípade hesla *pīpātiō* však neexistuje dostatočný dôkaz na oprávnenie tvrdenia, že toto slovo prislúcha jazyku Oskov.

⁵⁸ MRAS 1928, s. 79; HEURGON 1960, s. 451; POCCETTI 2003.

⁵⁹ Sardínsky pôvod slova *musimo* je stanovený vďaka pasáži u Strabóna (5, 2, 7 C 225).

⁶⁰ DELAMARRE 2003, s. 94.

⁶¹ MACHAJDÍKOVÁ 2012b, s. 22-24.

⁶² JANDA 2006.

⁶³ HEURGON 1966; CHARPIN 1978-1991.

Použitá literatúra

- ANDRÉ, Jacques. *Les mots à redoublement en latin*. Paris: Klincksieck 1978.
- BAGNASCO GIANNI, Giovanna & ROCCA, Giovanna. Note su alcune iscrizioni dell'Italia centrale. *Aevum*, 1995, 69, s. 31-68.
- BARBIER, Paul. Franç. *pigeon* = *columba domestica* L.; franç. dial. *vigeon* (et *vingeon*), *digeon*, *gingeon*, noms de canards. *Revue de linguistique romaine*, 1925, 1, s. 324-328.
- BARDON, Henry. *Catulli Carmina*. Bruxelles: Latomus 1970.
- BIRT, Theodor. Zu Catull's Carmina minora. *Philologus*, 1904, 63, s. 425-471.
- BIVILLE, Frédérique. Le statut linguistique des interjections en latin. In *Aspects of Latin. Papers from the Seventh International Colloquium on Latin Linguistics, Jerusalem, April 1993*. Vyd. Hannah ROSÉN. Innsbruck: IBS 1996, s. 209-220.
- BLAISE, Albert & CHIRAT, Henri. *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*. Turnhout: Brepols 1954.
- BLOCH, Oscar & VON WARTBURG, Walther. *Dictionnaire étymologique de la langue française*. Paris: Presses Universitaires de France 1932.
- BLUMENTHAL, A. von. Zum Oskisch-Umbrischen. *Indogermanische Forschungen*, 1937, 55, 25-34.
- CÈBE, Jean-Pierre. *Varron, Satires Ménippées, 1, Aborigines-Andabatae*. Rome: École française de Rome, 1972.
- CHARPIN, François. *Lucilius I-III*. Paris: Les Belles Lettres 1978-1991.
- CHASTAGNOL, André. *Histoire Auguste. Les empereurs romains des IIe et IIIe siècles*. Paris: Laffont 1994.
- COYOS, Jean-Baptiste. Les onomatopées redupliquées en basque souletin. *Lapurdum*, 2000, 5, s. 13-97.
- DEL BARRIO VEGA, Felisa. 'Quod ipsi dicunt': algunos términos y expresiones del *sermo castrensis* en el *De re militari* de Vegetio. *Revista de Estudios Latinos*, 2007, 7, 93-116.
- DELAMARRE, Xavier. *Dictionnaire de la langue gauloise. Une approche linguistique du vieux-celtique continental*. Paris: Errance 2003.
- ERNOUT, Alfred & MEILLET, Antoine. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. 4e édition augmentée d'additions et de corrections par Jacques ANDRÉ. Paris: Klincksieck 1985.
- DEMIRAJ, Bardhyl. *Albanische Etymologien. Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz*. Amsterdam / Atlanta: Rodopi 1996.
- DENZLER, Bruno. *Der Monolog bei Terenz*. Zürich: Keller 1968.

- DOLBEAU, François. *Novum glossarium mediae latinitatis: ab anno DCCC usque ad annum MCC, Pingualis-Plaka*. Genève: Droz 2007.
- FREDOUILLE, Jean-Claude. *Contre les Valentiniens*. Paris: Éditions du Cerf 1980.
- GAFFIOT, Félix. *Dictionnaire illustré latin-français*. Paris: Hachette 1934.
- GAFFIOT, Félix & FLOBERT, Pierre. *Le Grand Gaffiot. Dictionnaire latin-français*. Paris: Hachette 2000.
- GAIDE, Françoise. *Les substantifs masculins latins en -(i)ō, -(i)ōnis*. Louvain: Peeters / Paris: Société pour l'information grammaticale 1988.
- GAMILLSCHEG, Ernst. *Romania Germanica. Sprach- und Siedlungsgeschichte der Germanen auf dem Boden des alten Römerreiches. Band I: Zu den ältesten Berührungen zwischen Römern und Germanen, Die Franken, 2., vollständig neu bearbeitete Auflage*. Berlin: Walter de Gruyter 1970.
- GOETZ, Georg. Glossographische Kleinigkeiten. *Rheinisches Museum für Philologie*, 1885, 40, s. 324-328.
- GOETZ, Georg. *Corpus glossariorum latinorum IV, Glossae codicum Vaticani 3321, Sangallensis 912, Leidensis 67F*. Leipzig: Teubner 1889.
- GRAMAGLIA, Pier Angelo. *Il Matrimonio nel cristianesimo preniceno: Ad uxorem, De exhortatione castitatis, De monogamia*. Roma: Borla 1988.
- GRANDAZZI, Alexandre. Les mots et les choses: la composition du *De uerborum significatu* de Verrius Flaccus. *Revue des Études Latines*, 1991, 69, s. 101-123.
- GRAUR, Alexandru. La quatrième conjugaison latine. *Bulletin de la Société de Linguistique*, 1939, 40, s. 127-150.
- GRIMAL, Pierre. *Le siècle des Scipions. Rome et l'hellénisme au temps des guerres puniques*. Paris: Aubier 1975.
- HERAEUS, Wilhelm. Die Sprache der römischen Kinderstube. *ALL*, 1904, 13, 149-172.
- HERAEUS, Wilhelm. *Kleine Schriften*. Heidelberg: Winter 1937.
- HEURGON, Jacques. *Lucilius*. Paris: Centre de documentation universitaire 1959.
- HEURGON, Jacques. 'Dupondium' et 'dupondius'. *Bulletin de la Société Française de Numismatique*, 1960, 15, s. 451.
- HEURGON, Jacques. Les éléments italiques dans la satire romaine. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostock*, 1966, 15, s. 431-438.
- JANDA, Michael. Beiträge zu den Iguvinischen Tafeln. I. *gomiaf* im umbri-schen Tieropfer. *Die Sprache*, 2006, 46, s. 236-241.
- KILANI-SCHOCH, Marianne & DRESSLER, Wolfgang U. *Morphologie naturelle et flexion du verbe français*. Tübingen: Gunter Narr 2005.

- KLINGENSCHMITT, Gert. Sprachverwandtschaft in Europa. In *Gene, Sprachen und ihre Evolution*, Vyd. Günter HAUSKA. Regensburg: Universitätsverlag 2005, s. 100-132.
- LEJEUNE, Michel. Notes de linguistique italique XL. “Bois!” disait ce Sicule; “je boirai” répond ce Falisque. *Revue des Études Latines*, 1990, 68, s. 28-30.
- LEUMANN, Manu. Literaturbericht für das Jahr 1937, Lateinische Laut- und Formenlehre. *Glotta*, 1940, 28, s. 1-21.
- LHOMMÉ, Marie-Karine. Trois auteurs, trois lexiques, trois visions de Rome. Verrius Flaccus, Pompeius Festus et Paul Diacre. In *Identités Romaines*. Vyd. Mathilde MAHÉ-SIMON. Paris: ENS 2011, s. 129-143.
- LINDSAY, Wallace. *Sexti Pompei Festi. De Verborum significatu quae supersunt cum Pauli Epitome. Thewrewkianis copiis usus edidit*. Leipzig: Teubner 1913.
- MACHAJDÍKOVÁ, Barbora. Festus ako zdroj pre poznanie italských jazykov? *Sambucus VIII. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*, Vyd. Daniel ŠKOVIERA & Nikol SIPEKIOVÁ. Trnava / Krakow. 2012a, s. 13-25.
- MACHAJDÍKOVÁ, Barbora. Lingua Tuscorum dicitur Festo teste. Les mots présentés comme étrusques chez Verrius Flaccus et ses abrégiateurs (Festus, Paul Diacre). *Graecolatina et Orientalia, Zborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, 2012b, 33-34, s. 5-32.
- MAGGIANI, Adriano. Una iscrizione “paleoumbra” da Chiusi. *Rivista di Archeologia*, 1999, 23, s. 64-71.
- MARCHAND, Hans. Phonetic Symbolism in English Word-Formation. *Indo-germanische Forschungen*, 1958, 64, s. 146-168.
- MARTZLOFF, Vincent. *Les thèmes de présent en yod dans l'épigraphie italique et en latin archaïque*. Lyon: Université de Lyon II 2006.
- MARTZLOFF, Vincent. Altlat.-altfalisk. Akk. *mēd* als möglicher Reflex einer Interaktion hoher und niederer Phonostile. In *Latin Linguistics Today, Akten des 15. Internationalen Kolloquiums zur Lateinischen Linguistik, Innsbruck, 4.-9. April 2009*. Vyd. Peter ANREITER & Manfred KIENPOINTNER. Innsbruck: IBS 2010, s. 31-44.
- MARTZLOFF, Vincent. Variation linguistique et exégèse paléo-italique. L'idiome sicule de Montagna di Marzo. In *La variation linguistique dans les langues de l'Italie préromaine*. Vyd. Gilles VAN HEEMS. Lyon: Maison de l'Orient et de la Méditerranée 2011, s. 93-129.
- MARTZLOFF, Vincent. Die sudpikenischen Namen zwischen Onomastik und Wortschatz. In *Sprachkontakt und Kulturkontakt im alten Italien: Ono-*

- mastik und Lexikon. 10 Jahre nach Jürgen Untermanns Wörterbuch des Oskisch-Umbrischen.* Vyd. JOSÉ LUIS GARCÍA RAMÓN, Daniel KÖLLIGAN, Paolo POCETTI & Lena WOLBERG (= *Linguarum Varietas*, 2013, 2). Roma / Pisa: Fabrizio Serra 2013, s. 139-156.
- MATTEI, Paul. *Sur le mariage unique.* Paris: Éditions du Cerf 1988.
- MERCADO, Angelo. *Italic Verse. A Study of the Poetic Remains of Old Latin, Faliscan, and Sabellian.* Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft 2012.
- MRAS, Karl. Randbemerkungen zu Lucilius' Satiren. *Wiener Studien*, 1928, 46, s. 78-84.
- MIGNOT, Xavier. *Les verbes dénominatifs latins.* Paris: Klincksieck 1969.
- OKSALA, Päivö. *Adnotationes criticae ad Catulli Carmina.* Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia 1965.
- PETERSMANN, Hubert. The Language of Early Roman Satire: Its Function and Characteristics. In *Aspects of the Language of Latin Poetry. Proceedings of the British Academy 93.* Vyd. J. N. ADAMS & R. G. MAYER. Oxford: Oxford University Press 1999, s. 289-310.
- POCETTI, Paolo. Il plurilinguismo nelle Satire di Lucilio e le selve dell'interpretazione: gli elementi italici nei frammenti 581 e 1318 M. In *Il plurilinguismo nella tradizione letteraria latina.* Vyd. Renato ONIGA. Roma: Il Calamo 2003, s. 63-89.
- PROSDOCIMI, Aldo Luigi. Vetter 243 e l'imperativo latino. Tra (con)testo e paradigma. In *La civiltà dei Falisci, Atti del XV Convegno di Studi Etruschi ed Italici (Civita Castellana-Forte Sangallo, 28-31 maggio 1987).* Firenze: Olschki 1990, s. 291-326.
- RENZETTI-MARRA, Stefania. Le iscrizioni falische Vetter 241-242-243. Appunti da un'autopsia. *Quaderni dell'Istituto di linguistica dell'Università di Urbino*, 1989, 6, s. 165-174.
- RIX Helmut. Die Endung des Akkusativ Plural commune im Oskischen. In *O-o-pe-ro-si, Festschrift für Ernst Risch zum 75. Geburtstag.* Vyd. A. ETTER. Berlin / New York: de Gruyter 1986, s. 583-597.
- RIX, Helmut. Il testo paleoumbro di Poggio Sommavilla. *Studi Etruschi*, 1996, 61, s. 233-246.
- RIX, Helmut. *Sabellische Texte. Die Texte des Oskischen, Umbrischen und Südpikenischen.* Heidelberg: Winter 2002.
- ROCCA, Giovanna. I rapporti del latino con le varietà italiche. Il caso di Satrium. In *Atti del Convegno Internazionale Nomen Latinum, Latini e Romani prima di Annibale, Roma, Accademia di S. Luca, 24-26 Ottobre 1995.* Roma: Quasar 1997, s. 189-198.

- ROCCA, Giovanna. Problemi del consonantismo italico, fra epigrafia e linguistica. I. I grafi B e F nelle iscrizioni arcaiche italiane e latine. In *Italica Ars, Studi in onore di Giovanni Colonna per il premio I Sanniti*. Vyd. Domenico CAIAZZA. Piedimonte Matese: Arti Grafiche Grillo 2005, s. 251-265.
- SELDESLACHTS, Hermann. Le présent de ‘boire’ en proto-indo-européen et les futurs falisques *pipafol/pafo*. *Les Études classiques*, 2002, 70, s. 53-63.
- SKODA, Françoise. *Le redoublement expressif, un universal linguistique. Analyse du procédé en grec ancien et en d’autres langues*. Paris: Société d’études linguistiques et anthropologiques de France 1982.
- THOMSON, Douglas Ferguson Scott. *Catullus. A Critical Edition*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press 1978.
- THURNEYSEN, Rudolf. *Über Herkunft und Bildung der lateinischen Verba auf -iō der dritten und vierten Conjugation und über ihr gegenseitiges Verhältniss*. Leipzig: Hirshfeld 1879.
- THURNEYSEN, Rudolf. *Gesammelte Schriften, Band I, Indogermanisches – Italisches – Romanisches*. Vyd. Patrizia DE BERNARDO STEMPPEL & Rolf KÖDDERITZSCH. Tübingen: Max Niemeyer Verlag 1991.
- TISCHLER, Johann. *Zur Reduplikation im Indogermanischen*. Innsbruck: IBS 1976.
- TRAPPES-LOMAX, John. *Catullus, A Textual Reappraisal*. Swansea: Classical Press of Wales 2007.
- URBANOVÁ, Daniela. Faliština. *Auriga. Zprávy Jednoty klasických filologů*, 2006, 48, s. 5-21.
- URBANOVÁ, Daniela & BLAŽEK, Václav. *Národy Starověké Itálie, jejich jazyky a písma*. Brno: Host 2008.
- VETTER, Emil. *Handbuch der italischen Dialekte*. Heidelberg: Winter 1953.
- ZINK, Gaston. *Phonétique historique du français*. Paris: PUF 1986.

■ RESUMÉ**Les formes *pipatio* (Paulus ex Festo), *pipare* (Lucilius), et leur base dérivationnelle /pīp-/**

La famille de *pīpīre*, *pīpāre* et *pīpiāre* présente des problèmes philologiques, lexicographiques, linguistiques et culturels particulièrement complexes. La famille est ancienne en latin, puisqu'elle figure chez Plaute, Lucilius et Varron. Ce groupe lexical avait attiré l'attention des lexicographes, notamment Verrius Flaccus, comme on le voit chez l'un de ses abrégiateurs, Paul Diacre. Le radical *pīp-* est formé sur une onomatopée à redoublement. L'attribution à l'osque de *pīpāre* pourrait être illusoire et tenir au fait que Lucilius, originaire du nord de la Campanie, employait volontiers des mots dialectaux. Mais dans le cas de *pīpāre*, il n'existe pas de preuve suffisante justifiant une attribution au sabellique.